

confonent aquell mot amb *eixordat*.

Xordar, V. *eixordar* (SORD) + *Xorelló*, -eió, V. *ceribions*; *Xoriaca*, V. *xarriaca*; *Xoric*, V. *xoriguer*

XORIÇO o *xoriç*, pres del cast. CHORIZO, mot d'origen desconegut (parent del port. *chouriça*, port. ant. *souriço*), possiblement pre-romà [Belv.]; *çoris* («joriç»), Escrig. En català central *xoriço* designa només l'embotit castellà de porc i pebre. En els nostres Pirineus, el mot és més arrelat; i el nom i la cosa, més catalanitzats (cf. Cor., BDC xxiii, 326), si bé també el duplicat fonètic, en la terminació, i la consonant medial, revelen una antiga importació. Dono algun detall de primera mà: *çolis* 'mena de llonganissa' alta Vall d'Àneu (1931), Àreu i Estaon de Cardós, *çorisos* pl. Farrera, *çoriso* sg. Tavascan i Esterri de Cardós: «és més ample que una llonganissa» Àreu, «lo fan premsant» Esterri de C. 1932-4. Per l'Oest arriba almenys fins a l'alta Ribagorçana, on avui l'apitxament està en vies de desaparició, i vaig oir a Senet adés *çolis*, adés *çoliso* 'llonganissa' (1957), amb *ç* ultracorrecia. És més de Pallars-Ribagorça que de l'Orient pirinenc; però també allí, almenys a Setcases, *çuris* és «una espècie de xoriço no fumats», fet en moltes cases del poble (1936).

DERIV.: *Xoricer* [Escrig, Lab. 1888]; *xoriceria* [id., id.]

XORIGUER, 'Falco tinnunculus', del ll. tardà *SORICARIUS* id., derivat del ll. *SOREX*, -RICIS, 'rata, ratolí', perquè en sol capturar i menjar-se'ls. □ 1.ª doc.: *soriguer*, c. 1460, Jaume Roig; *xoriguer*, c. 1490, Jeroni Pau.

«Escac pel roc / tens, per la dona: / sus!, mat, te dóna: / puys *soriguer* / te saben fer / e no'l [lleg. no-ú?] conexas, / yo-t prec te-n dexes, / may pus no jugues / ab tals fexuges», *Spill*, 9999: deu voler dir 'posar banyes', al·ludint a les protuberàncies que tenen damunt del cap els ducs, mussols i altres ocells semblants (cf. l'acc. 'duc', Vayreda, *AlcM*, § 2). Jeroni Pau, canonge de Bna., en les «Regles d'esquivar mots grossers ---», recomana evitar de dir «--- retxat per rextat, udà-udà per odà-odà, *xoriguer* per *soriguer*, rata pinyada per rata penada ---» (*BABL* xxiii, 148, § 190). La variant en *x-* és la que ha quedat dominant, fora del val. central, i és la recollida per la tradició lexicogràfica des del S. xvii, escrita *xuriquer*, *DTo.*, Lacav. (*xuriquer*, crec err. tip.), Belv., Lab.

Ben conegut de molts escr. Renaix.: «--- Los toçons / --- / si 'l *xuriquer* hi salta - rabent com un llampec, / bé 'ls haureu vist, quan caure l'ullen, / com d'entre 'ls brots se desemullen / --- / sense temps d'enviar-se - ni'l que tenen al bec», Verdaguier (c. 1865, *Jovenivoles*, O. C. Pop. xxix, 190). «Ell, que és falcó petitó, / plana en l'aire sense por; / a l'estiu, el *xoriguer* / té un ventall: la seva cua», Carner (1964, *Bestiari*, O. C., 757). Així en cat. or.; a Mall. *xoriguer* «cernicalo», *DAG.*: «Dins l'espai lluminós --- de sol ponent, per entre les ombres del ramatge dels more-

ters, n'hi va passar una de qualque au desconeguda, que va semblar-me grossa ferm --- bé podia ésser de *xoriguer*, arpell o falcó que voletetjàs per fer presa dels aucells, mes --- veient --- un cendrós tudó ---», JnRosselló (*Manyoc*, 64.3). *Xuriquer* en els Pirineus orientals (Borredà, Camprodon).

La variant amb *s-* es mantingué especialment en el P. Val.: «y axí nunca paraven en torreta / ni feen cosa en casa, / sinó que sempre anaven com a orats / amunt e avall, fets uns *soliguers*», *Rond. de Rondalles* (52, S. xviii); i, amb dissim., *soliguer*, fins a l'extrem Sud: «tallàn-li es rabos as sargantanes, arreplegàn caragols --- van pujà as coves de la Safra, a on s'acovilen es *soligués* y es *bubos*», *Canyissaes*, 122. «En la Marina --- l'ahuelo que va a semanas / el tanquen dins lo celler, / y el dumenge, quant el trahuen, / fa un ulls com un *soliguer*», *MGadea* (*Terra del Xè* II, 2).

Però el mateix *MGadea*, comentant «La moda de les ungles llargues: --- val que --- les aus de rapinya: còrps, àguiles, y *soliguers*, no pòden parlar, que sinós, quant s'haveren rist --- dels que volgueren --- imitar als animals» (ib. III, 130); i hauríem cregut que aquesta -g- és una err. tip. si no fos que *AlcM* ens fa a saber que ho diuen a Altea (*solikér*), en lloc de -iguer d'altres set pobles que cita del Migjorn valencià. Deu ser, doncs, una variant mossàrab, amb la -c- conservada sorda. És de creure que a la vall de Seta (d'on era fill *MGadea*) o a Senija (d'on fou rector), tots dos llocs propers d'Altea, també ho deuen dir així, i no és estrany que s'hagi mantingut una variant arcaica, en aquell muntanyam on els ocells rapinyaires abunden més que enllòc, i on fou el centre més irreductible dels resistents moriscos del País Valencià.

Tanmateix la forma que tinc anotada allà al voltant, i sobretot en NLL (*Racó*, *Barranc*, *Penya*, *Roca*, *Alt*, *Gorg*: del ~) és *soligér* (Benigànim, Bocarient, Beniardà, Confrides); «és un ocellàs més gran que un colom, que baixa al Gorg del So., al riu d'Albaida» Benigànim; amb vocal vacillant: «li diuen Barranc des *soligés* perquè 'ls *soligérs* hi crien» Benissa (1962-3); també *Racó 'l soligér* a la Calderona (Serra, 1962). Tanmateix la forma palatalitzada es troba també en alguns punts extrems del SE. i N. val., al costat de la Vall de Gallinera (on la recull *AlcM*): vaig veure volar «un *àsuligér*» a la Vall d'Ebo (val a dir que són valls repoblades per mallorquins en el S. xvii). Amb dissimilació diferent: «Roca de l' *içonigé*» a Hortells (1961).

En català occidental és a la inversa, car allà hi ha *x-* en general, i només *soligé* en una vall molt reclosa del Pallars Sobirà (Baiasco, 1959); altrament *çurigé* Noves de Segre; a Benasc anoto l' *içorigé* («és l'esparver», 1965; *eixorigé*, Griera, ib., com a resposta d'aquesta pregunta, BDC vi, 25). A l'alt Aragó no és inconnegut, car junt amb *craberet* també hi vaig obtenir *çudigér* (altra dissimilació), en un poble del Cinca o l'Ara, 1965.

Com que també a les Illes Balears hi ha *x-* pertot (fins i tot a Eivissa «*xurigué*: gavilán, milano», Pérez Cabrero), crida molt l'atenció aquesta palatalització tan general, car no estem en el cas de *xiular*, *ximple*,